

אבל לדברינו הרמב"ם פוסק שאין צריך כוונה וא"כ לדידן דקיימא לן לדינא מצות צריכות כוונה, הוא הדין במצה צריך כוונה דוקא, וכן משמעות הסוגיא דאליבא דאמת אין לחלק בין שופר למצה מפני שכן נהגה דילפינן זה מזה ע"ש היטב דס"ד דשופר שאני אבל אין האמת כן, וא"ש כל פסקי הרמב"ם, והדברים ברורים בעושה"ת.

במעשה אין צריך כוונה, וא"כ סוגיות הש"ס הוכיחו לו שיטתו, והא דלא הביא בהלכות שגגות שפטור רק כשהפכו, היינו טעמא כיון דס"ל שמה שאין חיוב אלא כשמוציא לצאת בו ולא יצא, ע"כ מיירי שמוציא לצאת בו, ולא הוצרך להביא להדיא אוקימתא, ומעתה פסק המחבר בש"ע שכפאו וא"כ מצה יצא, היינו דוקא לפי שיטתו דמצה שאני שכן נהגה.

הרב חיים שנייד

סימן כו

מצות אין צריכות כוונה

אמנם מ"מ נראה דהתירוצ אינו מספיק, דקשה לומר שהנוטל ב' לולבין בידו ביו"ט דסוכות יחד עם שאר המינים ומתכוון להדיא שאין רצונו לצאת כלל חובת המצוה עובר באיסור תורה דבל תוסיף, וע"כ נראה בביאור הדברים, שיש לחלק בין לולב שאינו מעשה המצוה מצד עצמו, דאטו הנוטל לולב ביום ראשון מוכח שהיא לשם מצוה, והא עיקר המצוה היא ההגבהה לבד, או בשופר הלוא עיקר המצוה היא בג"פ תשרית לבד, אבל בתפילין המצוה או לכמה פוסקים החיוב מעיקר הדין מה"ת כל היום, וא"ש שרק בתפילין שהמעשה מצד עצמו הוא מעשה המצוה כל היום, לכן אף שאין יוצאין בע"כ, בל תוסיף אינו תלוי בקיום המצוה אלא במעשה המצוה כמו שביארנו, אבל בלולב המעשה מצד עצמו אינו מעשה המצוה כלל, ורק בכוונה לשם מצוה או בקיומה נעשית חפצא של מצוה לכן בזה המתכוון שלא לצאת הלוא אין כאן מעשה המצוה ואין עוברין בבל תוסיף ודו"ק היטב בזה.

וה"טורי אבן" הק' למה אמרי' בהניתנין במת' א' שנתערבו במתן ד' יש כאן איסור בל תוסיף, והלא יכול לזרוק ולכוון שאם היא ממתן א' אינו מתכוון לשם מצוה, ובכה"ג אין כאן בל תוסיף, וע"כ מוכח שאפילו במתכוון שלא לשם מצוה נמי יצא ויש כאן בל תוסיף, ולפי דברינו הנ"ל אינו ראייה דאפילו לא יצא כיון שיש כאן מעשה המצוה עוברין בבל תוסיף, אבל בלאו הכי ל"ק כלל, שהוא מרכיב כוונת לשמה עם הכוונה דמצות צריכות כוונה, והאמת דגבי קדשים סתמא לשמה קאי, ורק המחשבה שלא לשמה בקדשים היא מחשבה הפוסלת, והראייה דאפילו חשב לשם חולין דודאי אינו מתכוון לשם מצוה נמי כשר, והבא נמי לא מהני בקדשים מה שמתכוון שלא לצאת, דלאחר שהקדישה לאיזה קרבן לא נעקר ונפסלה אלא במחשבה שלא לשמה, ובמתכוון שלא לצאת אף שאינו רוצה לשמה, כיון שאין כאן פסול שלא לשמה הקרבן כשר וא"ש א).

וע"כ במתנה אחת עוברין בבל תגרע, ושמעתי קושיא נאה היאך אנו לובשים ציצית בזמן הזה בלי תכלת, נימא שעוברין בבל תגרע, ואף

הנה למיד מצות אין צריכות כוונה פירש הרא"ה מובא ב"בית יוסף" (תקפ"ט) שאפילו צוות שאינו רוצה לצאת נמי יצא, אבל דעת התוספות ורא"ש בפרק שלישי דסוכה (מ"א), שאם כיון להדיא שלא לצאת לכ"ע לא יצא אף למ"ד אין צריכות כוונה ע"ש, ותמה ה"טורי אבן" מסוגיא ר"פ המוצא תפילין (צו), דאיתא התם דלמ"ד מצות צריכות כוונה כיון דבלי כוונה אין מצוה יכול להניח שני תפילין ולא עבר על בל תוסיף שאינו מצוה כלל, אבל למ"ד מצות אין צריכות כוונה עבר על בל תוסיף ואי אפשר להניח שני תפילין ע"ש, ותמה ה"טורי אבן" אי נימא דמתכוון שלא לצאת לכ"ע לא יצא, א"כ אפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה יכול להניח ב' תפילין ויתכוון להדיא שלא לצאת דאז לכ"ע לא יצא וליכא בל תוסיף, וע"כ מוכיח מהגמרא כשיטת הפוסקים שלהאי מ"ד גם אם כיוון שלא לצאת נמי יצא.

ולכאורה אמרתי לתרץ (ומצאתי שכבר קדמוני בזה הרבה אחרונים) דבאמת קשה איך תלי בל תוסיף במצות צריכות כוונה, הא בל תוסיף אינו תלוי כלל בקיום המצוה, דאפילו לאחר זמנו דליכא שום מצוה מ"מ עוברין בבל תוסיף אם מתכוון לצאת ומה תלי זה בזה, וע"כ נראה דלמ"ד מצות צריכות כוונה הלוא הכוונה היא לעיכובא וחלק ממעשה המצוה, ולכן בלי כוונה אינו עובר שלא השלים מעשה המצוה, דלא מיקרי מעשה המצוה כלל אלא עם כוונה, משא"כ למ"ד מצות אין צריכות כוונה, הלוא הוה מעשה המצוה בלי כוונה, ואף שאם מתכוון להדיא שלא לצאת לא יצא, היינו מפני שלא נפיק בע"כ, אבל להאי מ"ד מעשה המצוה מיהת הוה, ועובר בבל תוסיף שתלוי במעשה המצוה דוקא ולא בקיומה כמו שביארנו, וא"ש הסוגיא דעירובין שאפילו יתכוון שלא לצאת דלא יצא, כיון שהמעשה היא מעשה המצוה עוברין בבל תוסיף וז"פ.

א) וא"ש נמי הא דעוברין כשזרק מתנה אחת על בל תגרע אף שיכול לכוון שלא לצאת, זה שייך רק במצות ולא ברצוי דקדשים,

אינו מעכב בדיעבד, ומגלן לומר דאף בדיעבד לא יצא וצ"ע בזה.

ונראה ברור שגם ר"ח מודה שאם לקח הלולב בשמאל נמי יצא, רק כאן קושי הגמרא "מדאגבטיה נפיק ביה" היינו משום שהסוגיא קאי למ"ד מצות אין צריכות כוונה כמבואר בתוס' שם ד"ה אמר אביי, וע"ז שפיר משניגן "כשהפכו", והיינו לדעת רבינו חננאל לקח האתרוג בימין ולולב בשמאל, ועשה בזה מעשה המוכיח שאין רצונו לצאת, דאי רוצה לצאת הא בודאי נוטל כתיקונה כשהלולב בימין, וכיון שהיפך גילה דעתו שאינו רוצה לצאת ולא יצא לכ"ע אף למ"ד מצות אין צריכות כוונה, דמעשיו מוכיחים שאין רצונו לצאת, וא"ש פירוש הגמרא, אבל אם נוטל הלולב בשמאל ומכוון לצאת ודאי יצא שאינו מעכב, ודברי המ"א שמהמיר אולי אין יוצאין צ"ע, שוב מצאתי שכבר קדמני בזה ה"חיתם סופר" בחידושו לפרק לולב הגזול.

ומעתה נראה דבק"ש אם מכוון לצאת על תנאי מהני לכ"ע, שאפילו להפוסקים דלא מהני היינו מפני

שדיבור אינו מוציא מידי מעשה, אבל בק"ש שהיא דיבור מהני לכ"ע דיבור לבטל, אבל אחד מגדולי זמנינו זצ"ל חידש והורה דבמצות לא מהני תנאי כשמתנה שמכוון לצאת רק באופן שיתקיים מחשבתו ורצונו, וטעמו דאף שמפורש ב"בית יוסף" (תפ"ט) דמהני תנאי בכוונה, היינו למ"ד מצות צריכות כוונה, מהני תנאי בכוונה כמו ברצון שיכול להתנות שרוצה רק בתנאי, אבל אי מצות אין צריכות כוונה, אף שמודה דבע"כ לא נפיק, יש לומר דהיינו טעמא שמורד ואין רצונו בהמצוה, אבל לדידיה אינו יכול להטיל תנאי... כמו למ"ד שצריך כוונתו, רק כיון שמסכים עכ"פ על תנאי לא מיקרי דיצא בע"כ, וא"כ לדידן דחוששין לחומרא למ"ד שאין צריך כוונה במצות, ראוי נמי לחוש דלא מהני תנאי עכ"ד, ולפי דברינו במצות ק"ש שאינו אלא דיבור בעלמא, מהני כוונתו שלא לצאת מעיקר הדין כתנאי בעלמא, ולכן בה שפיר מהני תנאי, אבל אולי בק"ש לא מהני דיבור לבטל דהמצוה עדיפא כמעשה, וא"כ לא מהני בה תנאי, ומאידך גיסא אולי במצות מהני תנאי שעיקרה רק גלוי דעת, ולכן מהני אף שאי אפשר על ידי שליח, ולכן גם למ"ד אין צריך כוונה מהני תנאי ובע"כ לא נפיק, וכ"ז צ"ע ויש לפלפל הרבה.

והאתרוגים הקשו מהגמרא סוף פ"ק דקידושין (לט:) גבי מי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה ומת אף דכתיב "למען יאריכון ימך" וע"כ מוכחינן שהכוונה היא בעולם הבא שכולו ארוך ע"ש, ומקשינן בגמרא "ודלמא מהרהר בעבירה הוה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ודלמא מהרהר בעבודה זרה הוה וכו'" ע"ש, וקשה לשיטת הפוסקים שבמתכוון להדיא שלא לצאת לכ"ע לא יצא. נוקמי שמתכוון להדיא שלא לשם מצוה, וע"כ מוכח דאפילו במתכוון להדיא שלא לצאת נמי יצא למ"ד מצות אין צריכות כוונה.

ולע"ד נראה שזה ל"ק כלל, שרק בשופר, לולב, ק"ש, תפילין וכדומה במצות כאלו צריכים כוונה, ואי ליכא כוונה או במתכוון להדיא שלא לשם מצוה לא יצא, אבל במקום שהעיקר היא התכלית כגון במעקה, כיבוד אב, השבת גזילה ואבידה, טבילה וכדומה, בכל אלו העיקר היא התכלית דהיינו שיהא מעקה, או שנעשה רצון אביו, והגזילה ניתן לבעליו וכדומה, בזה אפילו אין כאן כוונות מצוה, או מכוון בפירוש שלא לשם מצוה, כיון שיש כאן המטרה קיים מצותו, וכשם שמתעסק חייב דהא נהנה, הכא נמי אפי' מתעסק כיון שהמטרה הושגה קיים מצותו.

וביותר נראה שאפילו נימא שגם במצות כהנ"ל לא קיים המצוה בע"כ, ואם עומד וצווח לא יצא, א"ש הסוגיא דקידושין דדחקינן לאוקמי כשעלה במחשבתו שלא מרצונו מחשבת עבירה או עבודה זרה, אבל הא ודאי לא עביד לכתחילה בכוונה. להדיא שלא לצאת דוקא, ושפיר לא מוקמינן כה"ג, ול"ק מסוגיית הגמרא, דנוכל לומר דמתכוון להדיא שלא לצאת לא יצא.

ונראה דאפילו לשיטת הפוסקים דמתכוון להדיא שלא לצאת נמי יצא, היינו דוקא במתכוון, אבל אי גלי דעתיה כמעשה שאין רצונו לצאת לכ"ע לא יצא, ומיושב בזה דברי רבינו חננאל בסוכה (מב.) בהא דאיתא דמיירי כשהפכו, ופירש רבינו חננאל שלקח הלולב בשמאל והאתרוג בימין, ומשמע שאין יוצאין בזה אפילו בדיעבד, וכן פסק המ"א (תרנ"א ס"ק ט) מכה דברי רבינו חננאל שיש לחזור וליטול בלי ברכה כשנטל הלולב בשמאל ע"ש, ודבריו תמוהין כיון שעיקר הטעם דלולב בימין ואתרוג בשמאל מפורש בגמרא (לו:) משום דלולב תלתא מצותא ואתרוג חדא מצוה ע"ש, וקשה דטעם זה דלולב עדיפא שיש ג' מצות

במנין תרי"ג מצות מ"מ הם שני מצות שאינם מעכבין זה את זה, ואם אינו יכול לקיים כלבישתו והני תרי מצות מקיים עכ"פ אחת, אבל בזריקה במתן ד' אין כאן ד' מצות רק מצוה אחת לזרוק דם הקרבן, ואם זורק שלא כהלכה דהיינו במתנה אחת לבד שפיר עוברין בכל תגרע וז"ל היטב בזה.

שאר מעכבין זה את זה, הלא בזריקה נמי קיימא לן דבמתנה אחת יצא דלא בעינן לעיכבא זריקת ד' מתנות, ומ"מ אם זרק אף שיצא בדיעבד עוברין בכל תגרע, וא"כ הכא נמי כשלוש לבן בלי תכלת אף שיצא כיון שלא קיים המצוה כהלכה נימא שעוברין ח"ו חמיר באסור תורה דכל תגרע, והנ"ל נזהק מאד ליישב הקושא, ולדעת, ל"ק כלל, דמצות ציצית בלבן ומצות תכלת אף שאין שניהם נצטין